

MUCİZEDEN KERAMETE: “YERDEN SU ÇIKARMA” MOTİFLİ EFSANELER

Satı KUMARTAŞLIOĞLU

Özet: Anadolu’da hastalık, adak vb. durumlarda ziyaret edilen ve etrafında çeşitli uygulamalar yapılan kutsal sular vardır. Bu kutsal suların oluşumu hakkında çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Bu efsanelere göre, kuraklık hasıl olduğunda, bir yerde abdest almak veya içmek için su bulunamadığında orada bulunan veli; bastonu, asası, kılıcı veya ayağı ile yeri kazar ve oradan su çıkar. Böylelikle o andaki su ihtiyacı giderilir. Ayrıca efsanelerde anlatılan bu su kaynaklarının önemli bir kısmı da günümüzde mevcuttur. Bazı yerlerde suyu çıkaran velinin yatağı da suyun hemen yanında bulunmaktadır. Bir velinin gösterdiği keramet neticesinde ortaya çıkan bu sular, eski Türk kültüründeki tabiat kültürleri ile bağlantılıdır. Velilerin gösterdiği bu kerametlerin kaynağı ise peygamber mucizeleridir. Bu kutsal suları etrafındaki uygulamalar ve efsaneleri ile değişik açılardan incelemek gerekmektedir. Böylece geçmişten günümüze Türk kültürünün kültürel kodları ortaya çıkacaktır. Bu çalışmada, velilerin kerametleri ile ortaya çıkan sular hakkında anlatılan efsaneler, karşılaştırmalı metot ile incelenecek; ayrıca bu efsanelerdeki motiflerin tabiat kültü ve veli kültü ile bağlantısı ortaya konacaktır.

Anahtar kelimeler: Kutsal su, veli, keramet, mucize, motif.

From Miracles to Oracles: Legendary Motifs with regard to “Water Extraction”

Abstract: Anatolia has sacred waters around which various applications are made and visited in the cases of illness, vows. Various legends about the formation of these sacred waters are described. According to these legends, when there is a thirst, no water to ablute or even to drink, the saint digs the ground either with his walking stick, with his scipter, with his sword or with his foot and water comes out of it. In this way, the water need is resolved at that time. In addition to it, there is also an important part of these water resources that are described in these legends today. In some places, the saint's grave, where he pulls out water, is also right next to the water. These waters emerging with miracle of a saint are associated with the cults of nature in the old Turkish culture. The source of these miracles of the saints is miracles of the prophets. It is necessary to study these sacred waters with their legends and practices around them. Thus, the cultural codes of Turkish culture from past to present will emerge. In this study, the legends about water sources emerging with the miracles of the saints to be studied with a comparative method, in addition to it, the connection of the in these legends with the cults of saints and nature will be analysed.

Key words: Sacred water, saint, miracle of saint, miracle of the prophet, motif.

Giriş

Şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılan, anlattıklarında inandırıcılık vasfı olan, şahıs ve hadiselerde genellikle tabiatüstü vasfı görülen, belirli bir şekle sahip olmayan kısa ve konuşma diline yer veren anlatımlar, “efsane” olarak tanımlanmaktadır (Sakaoğlu, 1980, ss. 6-7). Efsaneler, kuru bir halk edebiyatı metni olarak değil, Türk kültürünün kodlarını taşıyan metinler olarak değişik açılardan incelenmelidir. Her şeyden önce, şahıs, yer ve hadiseler hakkında anlatılan bu metinler anlatıldığı şahıs, yer ve hadise hakkında mutlaka bir açıklama ve izah getirir. Bu açıklama ve izah, toplum içindeki nedeni bilinmeyen birtakım inanış ve uygulamalar konusunda merak edilen soruların cevabı niteliğindedir. Getirdiği açıklama ve izah ise o toplumun kültürel değerlerine, ahlak anlayışına ve yaşam tarzına uyumlu olur. Efsane metinlerine bu açıdan yaklaşmak, efsanelerin anlatıldığı toplumun kültürel kodlarını ortaya çıkarmak açısından önemlidir.

Günümüzde bazı su kaynakları, diğer sulara göre daha kutsal sayılmaktadır. Kutsal olduğuna inanılan bu sular çeşitli zamanlarda değişik vesilelerle ziyaret edilmekte ve etraflarında çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmektedir. Bu su kaynaklarının neden kutsal farz edildiği ve neden etrafında çeşitli inanış ve uygulamaların olduğu ise bu sular hakkında anlatılan efsanelerle açıklanmaktadır. Makalenin konusu, bütün kutsal sular ve onlar hakkında anlatılan efsaneler değildir. Böyle bir konu, daha kapsamlı ve ayrıntılı bir çalışma gerektirdiğinden, bu makalede “yerden su çıkarma” motifli efsaneler, velilerin göstermiş oldukları kerametlere bağlı olarak çeşitli açılardan incelenecektir. Yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen efsane metinleri, karşılaştırmalı metotla mukayese edilecek, “yerden su çıkarma motifi”nin efsanelerdeki yeri değişik açılardan tespit edilecektir. “Yerden su çıkarma” motifli efsane metinleri, efsane tasnifleri içindeki yeri, bu efsanelerin kaynağı, tabiat kültü ve veli kültü ile ilişkisi açısından değerlendirilecek, bu efsaneler vesilesiyle geçmişten günümüze Türk kültüründe bu tarz sulara yüklenen anlam ortaya çıkarılacaktır.

1. “Yerden Su Çıkarma” Motifli Efsaneler

Yerden su çıkartma motifli efsaneler Anadolu’nun pek çok yerinde anlatılmaktadır. Bu efsanelerde suyu çıkaran kişiler, ya Hazret-i Ali gibi İslam âleminin büyük şahsiyetleri ya da suyun bulunduğu yörede yaşamış ve o yöre halkı tarafından bilinen yerel şahsiyetlerdir. Bu konudaki efsanelere geçmeden önce, yerden su çıkarma motifinin Türk edebiyatının menakıpname tarzındaki çeşitli yazılı eserlerinden örnekler vererek motifin yaygınlığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

İlk mutasavvıflarımızdan ve dinî-tasavvufi edebiyatımızın kurucusu olan Ahmet Yesevî de ateş içerisinden su çıkarma konusunda keramet göstermiştir. Buna

göre, Ahmet Yesevî 63 yaşından sonra yaptırdığı çilehanede ibadet ile meşgul iken dervişleri çok susar. İçlerinden Hakîm Ata su tedariki için kalktığına kulağına su sesi gelir. Dönüp baktığında meclisi bir ateş kapladığını görür. O sırada Ahmet Yesevî elinde bir kadehle çıkagelir. Kadehi ateşe daldırıp oradakilere içirir. O kadehten içmiş olan Hakîm Ata, suyun soğuk ve baldan tatlı olduğunu söyler. Meclistekilerin susuzluğu geçtikten sonra Ahmet Yesevî avucunu ateşin üzerine koyar, o anda ateş ortadan kaybolur (Köprülü, 1976, ss. 37-38).

Velilerin yerden, taştan veya kayadan su çıkarma kerametleri, Türk edebiyatının İslami döneme ait ilk eserlerinde mevcuttur. Bu eserlerden Saltukname’de, Sarı Saltuk pek çok yerden şifalı su çıkararak keramet göstermektedir. Kerametleri susuz kaldığı bir yerde esasını yere vurarak susuzluğu gidermede (Akalin, 1990, ss. 53-54), yine esasını yere vurarak yerden çıkan su sayesinde yöre halkının Müslüman olmasını sağlamada (Akalin, 1990, s. 90) etkili olmuştur. Bu kerametler onun veliliğini pekiştirip halkın Müslüman olmasını sağladığı gibi, suyun çıktığı yerleri kutsallaştırarak ziyaret yeri hâline gelmesini ve yeni fethedilen bölgelerin bu sayede vatan hâline gelmesini sağlamıştır (Uçkun, 2014).

Ahmet Yesevî’nin Anadolu’ya gönderdiği müritlerinden Hacı Bektaş Veli’nin Menakıpnamesinde de yerden su çıkarma motifli kerametler mevcuttur. Bunlardan birine göre, Hacı Bektaş, mürşidi Lokman-ı Perende’nin abdest almak için kendisinden su istemesi üzerine, “Hocam bir nazar etseniz de mektebin içinden bir su çıksa, biz de dışarıdan su getirmek zorunda olmasak” der. Lokman, “Bizim buna gücümüz yetmez” deyince Hacı Bektaş elini kaldırıp dua eder, Lokman “Amin” der ve mektebin ortasından bir pınar akmaya başlar (Gölpınarlı, 1995, ss. 5-6). Yine bir gün Hacı Bektaş, halifesi Sarı İsmail’e saçlarını tıraş ettirirken işini yarım bırakır. Kalkıp bir yeri eliyle kazar, “Ak pınarım ak pınarım ak pınarım” der. Tam o sırada bir su akmaya başlar (Gölpınarlı, 1995, ss. 40-41). Başka bir menkabesinde ise Hacı Bektaş Veli, Arafat Dağı’ndaki çilehanede erbain çıkardıktan sonra, önündeki yeri parmağıyla dürter, oradan bir su çıkar, bu suya “Zemzem suyu” derler. Hünkâr’ı ziyarete gelenler kutluluk için o suyla yıkanır (Gölpınarlı, 1995, ss. 27-28).

Abdal Musa Velayetnamesi’nde de yerden su çıkarma motifi ile karşılaşılacaktır. Buna göre Abdal Musa, Veli Dede’yi ziyaret ettiği sırada ev sahibinden su ister. Suların çok uzaktan geldiğini anlayınca Abdal Musa, yumruğunu yere vurarak yerden su çıkartır (Güzel, 1999, s. 111). Velâyetname’nin dışında halk arasındaki sözlü anlatılarda da Abdal Musa’nın yerden su çıkartma konusunda kerametleri mevcuttur. Bu anlatılarda Elmalı’da bulunan Uçarsu adındaki su kaynağının oluşumu, Abdal Musa’nın göstermiş olduğu bir keramete dayandırılmaktadır. Bu su dağın yamacında yüksek bir

noktadan beş parmak gibi havaya fişkırmakta, aşağı doğru uçarak bir dere meydana getirmektedir; bu nedenle adı “Uçarsu”dur. Bu gölün oluşumu Abdal Musa’ya bağlı olarak anlatılır. Abdal Musa buraya geldiğinde burada su olmadığı için mahsul kalkmadığını görür. Köylülere dergâha mahsul vermeleri karşılığında onlara su sağlayacağını söyler. Köylüler kabul edince Abdal Musa asasını yere vurur, vurduğu yerden su çıkar. Bu sudan göl oluşur. Fakat köylüler verdikleri sözü unuttunca Abdal Musa, “Öyle ise Hıdrellez’den Kasım’a kadar dergâha doğru aksın, sonra bu yana doğru aksın” der. O günden bu yana su köylülere faydası olmayacak şekilde akar. Bugün bu su kaynağı, özellikle Alevîler tarafından Haziran ayında ziyaret edilir. Su kenarına kazanlar kurulup kurban lokması hazırlanır. Cem yapılır. Dağ yolundan Uçarsu kaynağına yaklaşık 10 km yürüyerek gidilir. Burada çeşitli dilek ve isteklerde bulunulur (Atalay, 1997, ss. 60-61; Erbaş, 2004, ss. 245-246).

Yerden su çıkarma motifli efsaneler, Abdal Musa’nın Uçarsu kaynağını çıkarttığı gibi bugün halk arasında çeşitli su kaynaklarının oluşumu hakkında yaygın bir şekilde anlatılmaktadır. Bu nedenle çeşitli yazılı ve sözlü kaynaklardan elde edilen bu efsaneleri, bu motifin efsanelerdeki yaygınlığını göstermek ve bu efsaneleri çeşitli açılardan tahlil edip değerlendirmek açısından örneklendirmek gerekmektedir.

1.1. Manisa/Demirci/Kayapınarı ve Uyuzpınarı: Manisa/Demirci’de Kayapınarı olarak bilinen suyun oluşumu Hz. Ali’nin gösterdiği keramete dayandırılmaktadır. Hz. Ali kâfirlerle savaşırken susar. İklikçi köyünün güneyindeki dereye inip su aramaya çalışırken gaipten bir ses gelir: “Ya Ali, zülfikârı taşa çal”. Hz. Ali bunun üzerine kılıcını taşa çalınca üç yerden su fişkırr. Bu sudan hem içer hem abdest alır. Su çıkan pınarlardan bir tanesi sonradan tahrip edilmiş, ikisinden ise hâlen su akmaktadır. Hz. Ali’nin ayakları da kayada iz bırakır (Alpaslan, 2006, s. 12).

Demirci’de bulunan Uyuzpınarı’nın oluşumu da Kayapınarı’na benzer bir şekilde Hz. Ali’nin kerametine dayandırılmaktadır. Bu efsanede Hz. Ali savaşta iken abdest almak ve susuzluğunu gidermek için su arar fakat bulamaz. Uyuzpınarı’nın olduğu yere gelir. Kılıcını kayaya vurur. Kılıcının değdiği yerden su fişkırr. Hz. Ali bu sudan hem içer hem abdest alır. Atı Döldül de bu sudan içer. Döldül’ün ayakları kayada iz bırakır. At eğilip su içtiği sırada, zinciri sarkıp kaya üzerine dökülür. Zincir taşlarda iz yapar ve gözede biriken su, o izden akar. Uyuzpınarı’ndaki Döldül’ün ayak izleri ve zincirin şekli hâlen durmaktadır (Alpaslan, 2006, s. 24).

1.2. Afyonkarahisar/Bayat/Osmanpınarı: Bayat’ta Osmanpınarı adıyla bir pınar akmaktadır. Bu pınarın oluşumu, Osmanlı İmparatorluğu’nun kurucusu Osman Bey’e dayandırılmaktadır. Efsaneye göre, Ertuğrul Bey’in Bizanslılarla çatışmaları sırasında Osman Bey’in savaşçıları susuz kalırlar ve bu durumu

Osman Bey’e iletirler. Bunun üzerine Osman Bey Eyerli Dağı’ndaki bir kayanın dibine kargısını saplayınca oradan su fişkirir. O pınarın adı Osmanpınarı olur (Aydın, 2005, s. 24).

1.3. Manisa/Demirci/Okçular Çeşmesi: Demirci’de bulunan Okçular çeşmesi de köylünün suya ihtiyacı olduğu için Hatip Dede isimli birinin bastonuyla yere vurması sonucu var olmuştur (Alpaslan, 2006, s. 63).

1.4. Manisa/Demirci/Çınarın Kökünden Çıkan Su: Demirci’de Reisler’in karşı vadisindeki Kamçılı Sultan’ın mezarına yakın bir yerde çınar ağacının kökünden çıkan su vardır. Bu su, bir Nakşibendi şeyhi olan Veli Efendi’nin bir köye giderken abdest almak için su bulamadığında Allah’a dua edip elindeki asasını orada bulunan çınar ağacının köküne vurmasıyla ortaya çıkar. Bu çeşme hâlen akmaktadır. Büyük çınar ise yaşlanmış ve çürümüştür (Alpaslan, 2006, s. 95).

1.5. Tercan/Derviş Bâli Suyu: Tercan’ın Doluca köyünde Derviş Bâli diye bilinen bir yatır ve bu yatırın yanında bir su kaynağı vardır. Derviş Bâli, Tercan’dan köyüne giderken susuzluk çeker ve su bulamaz. Dua eder, bulunduğu yerden su çıkar. O su mucizevi olarak kabul edilir. Buraya saralı olanlar, hasta olanlar, bir dileği olanlar gelir, niyet eder, adak adar, kurban keser (Kara, 1994, s. 22).

1.6. Isparta/Senirkent/Ayazma Pınarı: Hacı Bektaş Veli, Senirkent’in doğusunda bulunan bir Rum kasabasına Müslümanlığı yaymak üzere iki müridini görevlendirir. Bunlardan biri Zekeriya Sultan’dır. Zekeriya Sultan bir gün torunu ve bir Rum din adamı ile sohbet ederken, bugünkü Ayazma Pınarı’nın olduğu yere gelirler. Zekeriya Sultan’ın torunu “Dede, susadım, bana su ver” der. Bunun üzerine Zekeriya Sultan dua eder ve sonra üç defa “Ya mübarek gelsene” diyerek ayağını yere üç kere vurur. Oradan çok güzel bir su fişkırmaya başlar. Rum din adamı da bu keramet üzerine Müslüman olur (Göde, 2010, s. 290).

1.7. Tokat/Erbaa/Ayakbastı Mevkii: Tokat’ın Erbaa ilçesinin Kozlu bucağına bağlı Keçeci köyünün doğusunda Ayakbastı taşı adı verilen bir taş vardır. Bu taş ve bulunduğu yer ile ilgili olarak bir efsane anlatılır: Horasan erlerinden Keçeci Baba, mekân tutacağı yeri bulmak için attığı sopanın peşinden Anadolu’ya gelir. Sopası bugün Keçeci köyünün bulunduğu yere düşer. Buraya yaklaşınca bir Ermeni köyüne uğrar. Ermeni kadınlardan birinden abdest almak için su ister. Yakındaki ırmağı gösteren kadın kızgın bir şekilde, “Gözün kör mü, işte su” der. Kadına bir şey söylemeyen Keçeci Baba, elindeki asasını yere saplar, hemen oradan su fişkırmaya başlar. Abdestini alır, bir taş parçasının üstüne çıkıp ezan okur, sonra Allah’a dua eder: “Ya Rabbi, bu köyü yerle bir et,

kaybolup gitsin”. Bugün bu köy yoktur, onun yeri mezarlıktır. Keçeci Baba'nın ezan okuduğu taşın üst tarafında ayak izleri vardır (Sakaoğlu, 2003, ss. 93-94).

1.8. Kocabunar: Isparta/Sütçüler'in Çandır bölgesine Horasan'dan gelen evliyalara, bu bölgeye yerleşmeye karar verirler. Ancak evliyalara arasında yerleşim yeri konusunda tartışma çıkar. Evliyaların en büyüğü, elindeki asayı fırlatarak “Bu asanın düştüğü yere yerleşelim”. Asa bugünkü Şeyhler köyünün bulunduğu yere düşer, asayı saplandığı yerden çektiklerinde oradan çok güzel bir su çıkar. Buraya yerleşirler. Suyun çıktığı yer Kocabunar olarak kalır (Göde, 2010, s. 292).

1.9. Isparta/Senirkent/Kırkpınar: Senirkent'te Kırkpınar adıyla anılan bir yer vardır. Bugün burada birçok yerden kaynak su akmaktadır. Efsaneye göre burası önceden kurak bir çöldür. Buraya gelen velinin biri abdest almak için su aramaya başlar, fakat su bulamaz. Elindeki asayı havaya kaldırıp, “Ya Allah, asanın değdiği yerden su çıksın” diye dua eder ve asayı toprağa batırır. Burada abdestini alıp namazını kılan veli yoluna devam eder (Göde, 2010, s. 291).

1.10. Isparta/Şarkîkaraağaç/Suvar Köyü: Susuzluk ve kuraklığın yaşandığı bir yaz mevsiminde halk her yerde su aramaktadır. Köyde yaşayan üç dede de her gün su aramaya çıkar. Dedelerden birisi, bugün “bunar” diye anılan yerde su ararken bastonunu yere vurur ve bir anda sular fışkırmaya başlar. Öteki dedelere “Burada su var, su var” diye bağırır. Bu olaydan sonra köyün adı “Suvar” olur (Göde, 2010, s. 306).

1.11. Kastamonu/Abdal Hasan Köyü/Asa Suyu (Şifalı Su): Bu su, Kastamonu'ya bağlı Taşköprü ilçesindedir. Burada bulunan türbede yatan Abdal Hasan ile ilgili şöyle bir efsane anlatılır: Abdal Hasan susayınca yere asasının atar ve yerden süt kaynar. Abdal Hasan “Ya mübarek ben süt değil, su istedim” der ve bunun üzerine yerden su çıkmaya başlar (Durdu, 1998, s. 51). Bu suyun şifalı olduğuna ve birçok hastalığa iyi geldiğine inanılır. Bu amaçla insanlar, uzak yerlerden dahi gelmekte; vücutlarında kaşıntı olanlar, hâlsiz ve gelişemeyen çocuklar bu suyla yıkanmakta, iç organlarında rahatsızlıkları varsa “inayeti Allahtan” diyerek bu sudan içmektedirler (Durdu, 1998, ss. 51-52).

1.12. İstanbul/Merkez Efendi Ayazması: Evliya Çelebi'nin anlattığına göre, Pir Merkez Efendi, sağlığında bir gün dervişlerine, bulunduğu yerde secde ederken, yer altından, “Ya şeyh, ben şu yerde yedi bin yıl mahpus, bir kırmızı renkli, lezzetli pınarım. Senin aracılığınla yeryüzüne çıkmak isterim. Tanrı beni humma hastalığına tutulanlara çare olarak yaratmıştır. Beni bu hapisten kurtar” diye bir ses duyduğunu anlatır. Sonrada seccadesini yerden kaldırarak “Şu seccademizin bulunduğu yeri kazalım” der. “Bismillah” diyerek ilk kazmayı vurur. Yerden kırmızı bir pınar kaynar (Duman, 2010, ss. 246-247).

1.13. Kütahya/Ilıca: Ilıca, Kütahya-Eskişehir yolunun 34. km’sine yakın bir yerdedir. Bununla ilgili vaktiyle çevre köylerin birinde sarı saçlı bir kız ninesiyile birlikte yaşıyormuş. Bunların bir de sarı inekleri varmış. Sarı kız gündüzleri inekleri otlatmış. Yine inekleri otlatırken uzaklardan bir ses gelmiş “Geliyorum sarıkız, ağlayarak mı geleyim, çağlayarak mı?”. Ertesi gün yine aynı ses: “Geliyorum sarıkız, harlayarak mı geleyim, gürleyerek mi?”. Sarıkız duyduklarını ninesine açmaya karar verir. Evlerine gelince başına gelenleri ninesine anlatır. Sonra ineğin yanına inen sarıkız, yine aynı sesi duyar, “Harlayarak gel harlayarak” der. Kız bunu der demez kayalar çatırdamaya başlar, her yandan çağıldayan sular alev alev yanarak sarıkızı sarar. Onun için Ilıca’nın suları sarı ve sıcak akarmış (Sakaoğlu, 2003, s. 177).

1.14. Manisa/Akseki-Bademli/Er Pınarı: Bu pınarla ilgili de şöyle bir efsane anlatılır. Yaşlı bir adam keçilerini otlatırken bir yörük kızından su ister. O da su olmadığı için yerine süt verir. Adam da “Allah gönlünün muradını versin” diyerek elindeki değneği yere diker. Değnek bir çınar olur, gövdesinden de su akmaya başlar. Söylenenlere göre bu su, süt kokmaktadır (Önder, 1976, ss. 61-64).

1.15. Malazgirt/Kara Pınar: İnanışa göre Çoban Baba, susuz kalan hayvanlarına su vermek için esasını üç kere yere vurunca yerden su fışkırır. Bu su kutsal farz edilerek halk tarafından ziyaret edilir (Kalafat, 1999, ss. 52).

1.16. Afyonkarahisar/Seydiler: Afyonkarahisar’ın Seydiler köyünde bulunan Hasan Basri Hazretleri’nin türbesi vardır. Bu türbe Hasan Basri hazretleri camisi ile yan yana olup cami bahçesinde bitişik bir çeşme bulunmaktadır. Halk arasında bu çeşmenin Hasan Basri Hazretlerinin bastonu ile çıktığına inanılmaktadır. Bu nedenle bu çeşmenin suyu şifa niyetine içilmektedir (M. Tokdemir, kişisel iletişim).

2. “Yerden Su Çıkarma” Motifli Efsanelerin Tahlili

2.1. Efsanelerin Tasnifler İçindeki Yeri

Efsaneler üzerine çeşitli tasnifler yapılabilir. Nitekim şimdiye kadar yapılan efsane konulu çalışmalarda, alandan derlenen metinlere göre en uygun efsane sınıflandırması yapılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle efsane konulu her çalışmada birbirinden farklı efsane tasnifiyle karşılaşılabilir. Ancak, burada efsane tasniflerinde genel kabul gören International Society for Folk-Narrative Research (Uluslararası Halk Anlatmaları Araştırma Derneği)’nin Budapeşte Kongresi’nde kabul ettiği efsane tasnifinin (Sakaoğlu, 1980, ss. 10-16; Seyidoğlu, 1985, ss. 2-3; Boratav, 1995, s. 100) Pertev Naili Boratav tarafından uyarlanmış biçimi esas alınarak bir değerlendirme yapılacaktır. Bu efsane tasnifi genel hatlarıyla şu şekildedir:

- I. Yarattılış Efsaneleri (Oluşum ve dönüşüm efsaneleri, evrenin sonunu anlatan efsaneler)
- II. Tarihlik Efsaneler [Adları belli yerler (dağ, göl vb.), insan topluluklarının oturdukları yerler, ünlü büyük yapılar, milletler, hükümdar soyları, büyük afetler, savaşlar, fetihler, başlıca tarihlik önemli olaylar vb. hakkındaki anlatılar]
- III. Olağanüstü Kişiler, Varlıklar ve Güçler Üzerine Efsaneler
- IV. Dinlik Efsaneler (Boratav, 1995, s. 100).

Efsaneler, ilk önce içerdiği motife göre değerlendirilip tasnif içerisinde bir yere konabilir. Efsaneler kısa metinler olduklarından genellikle tek motiflidirler. “Gelenekte kalma gücüne sahip olan, masalın en küçük unsuru” (Sakaoğlu, 1999, s. 75), “Hikâye etmenin en küçük şekli” (Alptekin, 2002, s. 113), “Hikâyenin parçalanmayan en küçük parçası” (Alptekin, 2002, s. 114) gibi ifadelerle tanımlanan motif, efsane metinlerinin temasını oluşturur. Efsanenin diğer unsurları o temayı destekler ve tamamlar niteliktedir. Bu çalışmada ele alınan “yerden su çıkarma motifi”, bir önceki bölümde verilen efsane örneklerinde olduğu gibi, pek çok efsaneyi aynı tema etrafında toplayarak değerlendirmeyi sağlamaktadır. “Yerden su çıkarma” motifli efsaneler, bu tasnifte ilk sırada yer alan yaratılış efsaneleri içinde “oluşum efsaneleri” içerisinde değerlendirilmelidir. Bu efsanelerde bir varlıktan başka bir varlığa dönüşüm yer almadığı için dönüşüm efsaneleri olarak adlandırmak yanlış olur. Bir velinin sayesinde daha önce mevcut olmayan su, ortaya çıkarak insanlığın kullanımına sunulmuştur. Dolayısıyla bu tarz efsaneler, efsaneye konu olan suların oluşumunu açıklamaktadırlar. Kutsal olduğu düşünülen ve çeşitli ziyaretlere sebep olan bu sular hakkında anlatılan efsanelerde, suların ilk oluşumları, yani yaratılışları izah edildiği için bu efsaneleri mitik efsaneler olarak adlandırmak doğru olur. Ancak bu efsanelerde suyun oluşumuna sebebiyet verenler, mitlerde yaratılışa vesile olan tanrılar veya tanrısal varlıklar değil, kendileri de yaratılmış olan “insanlar”dır; fakat bu insanlar yaratıcı ile bağ kurabilen velayet sahibi mistik şahsiyetlerdir.

Efsanenin ana temasını oluşturan motifi tamamlayan diğer unsurlar kendi içerisinde değerlendirildiğinde, bu efsaneler tasnifin farklı başlıkları altında da değerlendirilebilir. Suyun çıkmasına sebebiyet verenler, yani yerden asası, bastonu, sopası, kılıcı veya ayağı ile su çıkartan şahıslar, bu vesileyle keramet göstermektedirler. Keramet, Allah ile yakınlık gösteren kişilerin göstermiş oldukları olağanüstü olaylardır (Bulut, 2001, s. 330). Yerden su çıkararak keramet gösteren bu şahıslar “veli” olarak adlandırılırlar. Veli şahsiyetlerin Allah ile kurdukları yakınlık ve göstermiş oldukları bu keramet, bu tarz efsanelerin aynı zamanda dinî efsaneler kategorisinde değerlendirilebileceğini göstermektedir. Efsanelerde genellikle efsanenin anlatıldığı yörede bilinen veliler yerden su çıkaran kişiler olarak yer almaktadır. Bazı efsanelerde ise

İslam büyüklerinden Hazreti Ali yerden su çıkararak kişi olarak anlatılmaktadır. Manisa/Demirci’de yer alan Kayapınarı ve Uyuzpınarı sularının oluşumu hakkında anlatılan efsane örneklerinde Hazreti Ali savaştayken su içmek ve abdest almak için suya ihtiyaç duyar. Kılıcını taşa vurduğunda oradan su çıkar. Kayapınarı için anlatılan efsanede gaipten gelen bir sesin emriyle kılıcını taşa vurur ve ihtiyaç duyulan su ortaya çıkar. Gerek Hazreti Ali gibi din büyükleri gerekse belli bir yörede bilinen velilerin yerden su çıkararak göstermiş oldukları keramet, bu tarz efsanelerin dinî bir hüviyette olduğunu ve “dinî efsaneler” kategorisinde ele alınabileceğini göstermektedir. Üstelik “yerden su çıkartma kerameti”, suya ihtiyaç duyulduğunda, yani içmek için ya da abdest almak için su bulunmadığı bir zamanda gösterilmektedir. Veli tarafından yerden su çıkarılmasına dinî bir vecibe olan abdest almak gösterildiğinde, o efsanenin dinî bir efsane olması pekışmektedir.

Makaleye mevzu olan efsaneler aynı zamanda, “tarihî efsaneler” kategorisinde de değerlendirilebilir. Pertev Naili Boratav, “tarihlik efsaneler”i değerlendirirken tarih kavramının kitapta öğretilen tarihlerden farklı olarak çok daha geniş anlamda olduğunu ifade etmiş, toplumun geleneğinde benimsediği, kendi geçmişine ait bildiği, genellikle çağları, adları bile bilinmeyen kişilerin ve onların maceralarının tarihlik efsaneler kategorisine girdiğini belirtmiş (Boratav, 1981, s. 103); buna ilaveten tarihlik efsanelerin büyük bir kısmının ermiş kişilerin menkıbelerinden meydana geldiğini ifade etmiştir (Boratav, 1982, s. 101). Buna göre yerden olağanüstü biçimde su çıkararak keramet gösteren velilerin bu anlatıları, tarihlik efsaneler içerisinde de ele alınabilir. Tarihlik efsaneleri çeşitli alt başlıklarda ele alan Boratav, ilk başlıkta “adları belli yerler (dağ, göl vb.) üzerine anlatılan” efsanelere yer vermiştir (Boratav, 1982, s. 101). Buna göre, velilerin göstermiş oldukları kerametlerin ispatı nispetinde bugün de ziyarete mevzu olan bu kutsal sular, buldukları coğrafyada adları bilinen yerler olarak geçmektedir. Hatta bazı su kaynaklarının isimlerinin nasıl verildiği, haklarında anlatılan efsanelerle izah edilmektedir. Bu efsanelerin önemli bir kısmı yörelerinde velayetleri bilinen kişiler tarafından çıkarılmıştır, hatta bazı su kaynakları kişilerin isimleriyle anılmaktadır. Örneğin Tercan’daki Derviş Bâli suyu (5 numaralı efsane), adını suyu çıkararak veli şahsiyetten almıştır. Derviş Bâli’nin yatırısı da suyun yanında bulunmaktadır. Bunun dışında bu veli şahsiyetler adlarını su kaynaklarına bırakmasalar da su kaynaklarının adlandırılmasında etkili olmuşlardır. Bu velilerin haklarında anlatılan yerden su çıkarma motifli efsaneler, bu su kaynaklarının neden o adı aldığını da açıklamaktadır. Isparta/Sütçüler’de “Kocabunar” (8 numaralı efsane), Isparta/Senirkent’teki “Kırkpınar” (9 numaralı efsane), Kastamonu/Abdal Hasan köyündeki “Asa Suyu” efsaneleri, bu tarz anlatılar için örneklerdir. Isparta/Şarkıkaraağaç’taki Suvar köyünün ismi de burada bulunan su kaynağının oluşumunu anlatan efsaneye dayandırılmaktadır. Yerden su çıkarma

motifli bazı efsanelerdeki veli şahsiyetler ise bir kısmında da herkes tarafından bilinen tarihî şahsiyetler olabilmektedir. Afyonkarahisar/Bayat'ta bulunan Osmanpınarı (2 numaralı efsane), Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey'in kargısını yere batırmasıyla ortaya çıkmış, bundan dolayı da Osmanpınarı adını almıştır.

Metin Ergun, Pertev Naili Boratav'ın tasnifine uygun olarak efsanelerde birkaç kök olabileceğini (mitolojik kökler, tarihî kökler, dinî kökler, hayalî ev fantastik kökler), ancak bu köklerin hepsinin bir efsanede bulunamayacağını, efsanenin çeşidine göre köklerden birinin önem kazandığını, yani tarihî efsanelerde tarihî köklerin, dinî efsanelerde dinî köklerin, yaratılış efsanelerinde ise mitolojik ve fantastik köklerin ağırlıkta olduğunu belirtmiş; fakat bir efsanede birden fazla kök olabileceğini eklemiştir (Ergun, 1997, s. 41). Ergun'un bu tespiti, "yerden su çıkarma motifli efsaneler"de de kendini doğrulamaktadır. Bu efsanelerde birden fazla kök bulunmakta, fakat mitolojik kök diğer köklerden daha baskın ve bu efsaneleri birleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tarz efsaneler, bir yaratılış ve oluşumu ele aldığı için öncelikle "yaratılış efsanesi" (mitik efsane) olarak tanımlanmalıdır. Ayrıca mevzubahis efsaneler, veli şahsiyetlerin kerametlerini konu edindiği için "dinî efsane", adları belli yerler hakkında anlatıldığı, yer adlarına açıklama getirdiği, suyun bulunduğu yörede veya çok geniş kitlelerce tanınan kişiler hakkında anlatıldığı için de "tarihî efsane" olarak vasıflandırılabilir. Kısacası "yerden su çıkarma motifli efsaneler"de mitolojik, dinî ve tarihî unsurlar iç içe geçmiştir.

2.2. "Yerden Su Çıkarma" Motifli Efsanelerin Kaynağı

Bir varlığın oluşumunu, yaratılışını konu edinen bu efsaneler, mitik efsane olarak değerlendirilse de, kaynağını Kur'an-ı Kerim'deki peygamber kıssalarından veya hadislerden almaktadır. Efsanelerde yaygın olarak yer alan "yerden su çıkarma motifi", Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin göstermiş oldukları mucize olarak karşımıza çıkmaktadır. Kur'an'da Hazret-i Eyyûb ve Hazret-i Musa'nın yerden asalarını yere vurarak su çıkardıklarına dair mucizeleri mevcuttur.

Sabrin timsali olan Hz. Eyyub, varlıklı ve sağlıklı biri iken sırasıyla bütün malını, evlatlarını ve sağlığını kaybeder. Buna rağmen hiçbir zaman isyan etmeden büyük bir sabırla Allah'a kulluğuna devam eder. En son vücudundaki yaralar katlanılamayacak dereceye ulaşınca şifa için dua eder. Ayağını yere vurması için vahiy geldiğinde vurduğu yerden su çıkar. O su ile bütün yaraları şifa bulur. Kur'an-ı Kerim'de bu kıssa şöyle geçmektedir: "(Ey Muhammed!) Kulumuz Eyyûb'u da an. Hani o, Rabb'ine, "Şeytan bana bir yorgunluk ve azap dokundurdu." diye seslenmişti. Biz de ona, "Ayağını yere vur! İşte yikanacak ve içecek soğuk bir su." dedik. Biz ona tarafımızdan bir rahmet ve akıl sahiplerine bir öğüt olmak üzere ailesini ve onlarla birlikte bir o kadarını bahsettik. Şöyle

dedik: “Eline bir demet sap al ve onunla vur, yeminini bozma.” Gerçekten biz Eyyûb’u sabreden bir kimse olarak bulduk. O ne güzel bir kuldu! O, Allah’a çok yönelen bir kimse idi” (Sad 41-44).

Hazret-i Eyyub’un dışında Hazret-i Musa hakkında da Kur’an’da taştan su çıkarma kıssası bulunmaktadır. Ahd-i Atik’te de (A’dâd 20, 2-11) zikri geçen Hz. Musa’nın kayadan su çıkarması kıssası, Kur’an’da çeşitli ayetlerde mevcuttur: “Biz, İsrailoğullarını oymaklar hâlinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Musa’ya; ‘Asanı taşa vur!’ diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fişkirdi. Her kabile içeceği yeri belirledi” (Â’raf 160); “Musa (çölde) kavmi için su istemişti de, biz ona değneğinle taşa vur! Demiştik. Derhal taştan on iki kaynak fişkirdi. Her bölük içeceği kaynağı bildi” (Bakara 60).

Kutsal olduğuna inanılan Zemzem suyunun da Hz. İsmail tarafından bulunduğu hadislere dayanarak anlatılmaktadır. Hz. İsmail’in Zemzem suyunu bulması, Buhârî’nin Sahîh adıyla anılan hadis kitabında İbni Abbas’tan özetle aktarılmıştır. Buna göre Hacer, oğlu İsmail’i emzirirken Hz. İbrahim onları ikinci eşi Sâre’den korumak için Mekke’ye getirir. O zamanda Mekke’de ne bir insan ne de yiyecek ve içecek vardır. Hz. İbrahim yanlarına bir miktar su ve yiyecek bırakarak oradan ayrılır. Hacer, Hz. İbrahim’e bu ıssız yere onları neden bıraktığını sorunca bunun Allah’ın emri olduğunu öğrenir ve “Öyleyse o bizi zayı etmez” der. Su bitince Hacer su aramaya başlar. Bu sırada Hacer bir ses işitir. Hz. İsmail’in bulunduğu yerde bir meleğin yeri eşelediğini ve yerden su çıktığını görür. O sırada Hacer “dur dur” (zem zem) der. Hemen oraya gelerek kabını doldurmaya ve suyun etrafını çevirmeye başlar (Güzel, 1999).

Kur’an-ı Kerim’de bu olay bütün açıklığı ile geçmemekle birlikte Hz. İbrahim’in zürriyetinden bir kısmını ekin bitmez bir vadiye Allah’ın dinini yaymak için yerleştirdiği zikredilmektedir (İbrâhîm 14/36-37). Zemzem suyu bu vesileyle kutsaldır. Bugün insanlar Hac’dan zemzem suyu getirerek ikram ederler ve ölmeden önce ölülerinin ağızlarına damlatırlar.

Kaynağı Kur’an-ı Kerim veya hadis kitapları olmamakla birlikte Yakup Peygamber hakkında da halk arasında bir efsane anlatılmaktadır. Bugün Ağrı Dağı’nın eteklerinde Yakup Peygamber Çeşmesi adıyla bilinen bir su kaynağı vardır. Bu su kaynağının oluşumu, Yakup Peygamber hakkında anlatılan bir efsaneye dayandırılmaktadır. Bu efsaneye göre, Yakup Peygamber Ağrı Dağı’nın doruğuna çıkıp Nuh’un gemisini görmek ister. Yanına birkaç kişiyi de alarak Ağrı’ya tırmanmaya başlar. Bir ara susarlar. Yakup Peygamber Allah’a dua eder. Az sonra asasını vurduğu yerden bir su fişkirmaya başlar. Bugün Ağrı Dağı’nın eteklerinde akan suyun bu su olduğuna inanılır. Bu suya adak adamak ve dilek dilemek için gelenler olur (Alpaslan, 2010, ss. 228-229).

Yakup Peygamber gibi Hz. İsa da kutsal kitapta yeri olmasa da, halk arasında kutsal bir su kaynağını çıkardığına dair bir anlatının kahramanı olmuştur. Hz. İsa'nın çıkarttığına inanılan suyun adı Derme Suyu olup, Malatya'nın 15 km. uzağındaki Gündüzbey kasabasının ilerisinde bulunmaktadır. Anlatıldığına göre, Hz. İsa havarileri ile birlikte bugünkü Derme Suyu'nun bulunduğu yere gider. O günlerde hava aşırı sıcak olduğu için kuraklık görülmeye başlar. Bu duruma üzülen Hz. İsa asasını bir noktaya vurur. Vurduğu yerden büyük bir su fışkırır. Su biraz aktıktan sonra, bir göl hâline gelir. Hz. İsa yine asası ile suyu Malatya tarafına doğru sürükler. Bugün Malatya ve Gündüzbeyi halkının kullandığı suyun, Hz. İsa'nın asası ile çıkarıp getirdiği su oluşu düşünülür (Alptekin, 1993, s. 106).

Kur'an-ı Kerim ile hadis kitaplarından aktarılan peygamber kıssaları ile halk arasında Hazreti Yakup, Hazreti İsa gibi peygamberler hakkında anlatılan efsanelerde su kaynağı, bir susuzluk hâsil olduğunda susuzluğu ve kuraklığı gidermek maksadıyla peygamberin asasını yere veya taşa vurması ile ortaya çıkmaktadır. Hadis kaynaklı Zemzem suyu kıssasında ise durum biraz farklı olup, su, Hazreti İsmail'in yanındaki meleğin kanatlarıyla toprağı eşelemesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Kutsal kitaplarda yer bulan Hazreti Eyyup ve Hazreti Musa'nın çıkarttığı suların bugün nerede olduğu hakkında bilgimiz olmamakla birlikte, hadis kitabında rivayet edilen Zemzem suyunun yeri bugün herkesçe bilinmektedir. Hazreti Yakup ve Hazreti İsa'nın çıkarttığına inanılan suların yeri anlatıldığı yöre halkı tarafından bilinmekte olup, bu sular çeşitli nedenlerle ziyaret edilmekte, hatta halk uygulamalarında kullanılmaktadır. Örneğin Ağrı Dağı eteklerindeki Yakup Peygamber Çeşmesi, çekirge sürülerini yok etmek için dut kuşunu çağırma kullanılır. Bu kuş, dut ağaçlarındaki olgunlaşmış dutları yediği için dut kuşu diye bilinir. Bir yeri çekirge sürüsü bastığında dut kuşunu çağırma gerekir. Bunun için bir kap Yakup çeşmesinden doldurulup yol boyunca hiç yere koymadan tarlanın başına getirilmelidir. Yolda su kabı yere bırakıldığında kabın içindeki su kaybolurmuş. Açık havada su çekirge baskınına uğrayan tarlaya koyulduğunda, bir dut kuşu sürüsü belirip oradaki çekirgeleri bir anda yiyerek bitirir (Alpaslan, 2010, ss. 228-229).

“Yerden su çıkarma motifi”, suyun ortaya çıkışını konu aldığı için efsanelere mitik unsur olarak yansısı da aslında dinî kaynaklıdır, yani ilk örneklerine Kur'an-ı Kerim ve daha sonra da hadis kitaplarında rastlanır. Bu motifin yer aldığı dinî kıssalar, daha sonra halk arasında Hazreti Yakup, Hazreti İsa gibi peygamberlere de adapte edilerek bu vesileyle bazı yörelerdeki su kaynaklarına kutsiyet yüklenmiştir. Peygamberlerin yerden su çıkararak mucize göstermeleri konusunu işleyen kıssalar, kültürel belleğin bir parçası hâline gelerek anlatıldığı coğrafyaya ve kültüre göre çeşitlenmiş, peygamberlerin yerini daha yakın geçmişte yaşayan ve anlatıldığı yörede velayetleri ile tanınan kişiler almıştır. Kıssalardaki peygamber mucizeleri, efsanelerde velilerin gösterdiği keramete

dönüşmüştür. Efsanelerde görülen bu “mucize”den “keramet”e olan dönüşüm, Rosiere’nin efsanelerin oluşumu konusundaki görüşleri ile uyum sağlamaktadır. Rosiere’nin görüşüne göre efsanelerin oluşumunda üç kural etkili olmaktadır: “Kökenlerle ilgili kural”, “birinin yerine diğerinin geçmesi kuralı” ve “adapte olabilmek kuralı”. Kökenlerle ilgili kural, benzer akıl yapısına sahip bütün milletlerde hayal gücünün aynı şekilde ortaya çıkacağı fikrine dayanır. Birinin yerine diğerinin geçmesi kuralı, bir kahramanın hatırası zayıflamasıyla onun hakkında anlatılan olayın bu kahramanı terk edip daha ünlü birine bağlandığı görüşünü ortaya koyar. Adapte olma kuralı ise, çevre değiştiren her efsanenin yeni çevrenin sosyal ve etnografik şartlarına kendisini adapte etmesi ile açıklanır (Sakaoğlu, 1980, ss. 6-7; Sakaoğlu, 2009, s. 26; Alptekin, 2012, s. 18). “Yerden su çıkarma motifli efsaneler”, birinci bölümde verilen örneklerde görüldüğü üzere, Türk kültürünün çeşitli coğrafyalarında farklı veli şahsiyetler üzerine birbirine benzer şekilde anlatılmaktadır. Suyu olmayan bir yerde susuz kaldığında, orada bulunan veli baston, asa, kılıç, değnek veya ayağıyla yere vurarak su çıkmasını sağlar. Efsanelerde yaygın olarak karşımıza çıkan bu motifin ilk örnekleri, kutsal kitaplardaki peygamber kıssalarında yer almaktadır. Peygamber kıssalarındaki “yerden su çıkarma” motifi, “birinin yerine diğerinin geçmesi kuralı” ve “adapte olma kuralı”na uygun olarak anlatıldığı yörelerde daha yakın tarihte ve o yörede yaşamış veya Türk-İslâm kültüründe Hazreti Ali gibi herkesçe bilinen ve sevilen velilere uyarlanmıştır.

Bu efsanelerde kutsal suların kutsal şahsiyetlerce ortaya çıkışı Türk kültüründe veli kültürünün bu anlatılara nasıl yansıdığını ortaya koymaktadır. Veli kültürünün eski Türk kültüründeki kamlık geleneğinin devamı olduğu bilinmektedir. Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra eski inanışlarını tamamen yok etmemişler, eski inanışları ile yeni inanışlarını sentezlemişlerdir. İslam ile birlikte gelen tasavvuf geleneği, eski Türk kültüründeki kamlık geleneğini de içine alarak Türk kültüründe kendine has bir hâl almıştır. Bu nedenle veli kültüründeki pek çok inanış ve uygulama, kamlık geleneğinin İslamiyet’ten sonraki devamı niteliğindedir veya bu geleneğin izlerini taşımaktadır. Ancak makalede ele alınan velilerin yerden su çıkarması motifi, daha önce belirtildiği gibi İslam dini kaynaklıdır. Nitekim kamlar hakkında anlatılan efsanelerde kamların yerden su çıkardığına dair bir anlatıya rastlanmamaktadır (bk. Bayat, 2004; Ksenefontov, 2011; Bapaeva, 2013). Fakat efsanelerde yerden su çıkaran velilerin su ile olan ilişkileri, suya hükmetmeleri, bugün bu velilerin bir kısmının makamlarının çıkarttıkları su kenarlarında olması gibi ayrıntılar, bu efsanelerde eski Türk kültüründen izler olduğunu da göstermektedir.

2.3. “Yerden Su Çıkarma” Motifli Efsanelerin Tabiat Kültü ve Veli Kültü ile Bağlantısı

Kaynağını kutsal kitap ve hadis kaynaklı peygamber kıssalarından alan yerden su çıkarma motifli efsaneler, Türk kültüründe suya yüklenen anlamlarla alakalı olarak, eski Türk kültüründeki tabiat kültürüne ait inanışların izlerini taşımaktadır. İslam’ın benimsenmesinden sonra eski Türk kültürüne ait inanışlar dönüşmüş, başka bir ifade ile yeni inanışlar ile bütünleşerek yeni sosyokültürel ortama uyum sağlamıştır. Bu efsanelerdeki tabiat kültürüne bağlı unsurlar, İslam dini ve tasavvufun da etkisiyle veli kültü ile bütünleşmiştir. Bu nedenle yerden su çıkarma motifli efsaneleri önce tabiat kültü, sonra veli kültü ile ilişkisi açısından değerlendirmek gerekmektedir.

Arkaik düşünceye göre tabiatta gözle görülen ne varsa bunların birer ruhu vardır (Beydili, 2005, s. 275). Bu düşünce insanlığın gelişim çizgisine bağlı olup, animizm ve tabiat kültürleri ile ilgilidir. Buna göre tıpkı insanda olduğu gibi tabiattaki her şeyde bir ruh vardır ve bu anlayış bütün varlık ve nesnelerin canlı bir şekilde tasavvur edilmesine neden olmuştur. Türk kültüründe de dağ, ağaç, ateş, su gibi varlıklarda bulunduğu düşünülen ruha genel olarak “iye” adı verilmektedir. İyeler en genel anlamıyla, “bir varlığın asıl sahibi” veya “koruyucu ruhu”dur (Beydili, 2005, s. 274; Zaripova Çetin, 2007, s. 3; Öztürk, 2009, s. 519). Tabiat varlıklarının sahibi ve koruyucusu olan iyeler hem saygı duyulan hem de korkulan varlıklardır. Bu nedenle iyesi olan varlıkların etraflarında pek çok inanış ve uygulama ağı var olmuştur. Bu varlıklardan bir tanesi de sudur.

Türk kültüründe su, iyesi olan kutsal bir varlık olmanın ötesine geçerek bir kült hâline gelmiştir. “Özellikle belli kavramların ve olguların koruyucusu olarak bilinen tanrısal varlıkların kültleşmesi Türk mitolojisinde yaygın bir ögedir” (Bayat, 2007, s. 80). Fakat bu tanrısal varlıklar etrafında oluşan birtakım inanış ve pratikler, bu varlıklara ibadet etme ve bu varlıkları bir Tanrı statüsüne sokma anlamında değildir. Bu varlıklar etrafında oluşan inanış ve pratikler, bu varlıklar hakkında oluşan algı ve onlara yüklenen kutsallıkla ilgilidir. Su gibi etrafında kült oluşan varlıklar, insanlar ve asıl yaratıcı olan Tanrı arasında aracı vazifesi gören mukaddes varlıklardır. Dolayısıyla bu varlıklar Tanrı (ilah) değil, tanrısal (ilahî) varlıklardır. Türkler, İslamiyet’ten önce de tek Tanrı inancına bağlı olarak yaşamışlar. Çeşitli Türk boylarında Tanrı’nın adı Kuday (Radloff, 1994b, s. 136), Ülgen (İnan, 2000, s. 66), Ai-Toyon (Ögel, 1995, s. 502) vb. farklı isimlerle geçse de Tanrı’nın tek olduğu ile gökte yaşadığı fikri değişmemektedir. Nitekim Göktürkler döneminde Tanrı’nın adı “Kök Tengri” olarak geçmektedir (Ergin, 1997, 21. Baskı, s. 2). Türkçe ve Moğolcada “Tengri” kelimesi hem “yaratıcı” hem de “gök” anlamına gelmektedir (Kaşgarlı Mahmud, 2005, s. 551; Ergin, 1997, 21. baskı, s. 2; Roux, 1994, s. 90).

Aslında bütün kültürlerde yaratıcı, yüceliğinden ve ulaşılmazlığından dolayı gökyüzü veya göksel bir varlıktır. Fakat bu göksel varlıklar yerlerini insanlara daha yakın ve daha somut başka dinî formlara bırakır. Bu formlar, “kutsalın tezahürü”(hiyerofani)dür (Eliade, 1991, ss. 97-104; Eliade, 2005, ss. 51; 52; 69; 80). Türk kültüründe de “Kök Tengri” gökselliği ve dolayısıyla aşkınlığından dolayı, insanlar ile iletişimini insanlara daha yakın ve daha somut bazı kutsal varlıkların aracılığına bırakmıştır. Bu varlıklar dağ, ağaç, ateş, su vb. ilahî varlıklar olup Tanrı'nın yeryüzündeki tezahürü olarak algılanmalıdır. İnsanlar bu varlıklar etrafında bazı inanış ve davranış kalıpları oluşturarak bu varlıkları kültürleştirmişlerdir. Bu kutsal varlıklar etrafında yapılan inanış ve uygulamalar, onlara bir tapınma değil, Tanrı'ya olan bir tapınmadır. Çünkü Türk inanış sisteminde tek Tanrı inanışı esastır; bu da göksel, yüce ve aşkın olan “Tengri”dir. Etrafında bir kültür oluşturan diğer varlıklar ise tanrısal ve kutsal olup, insan ile tanrı arasında aracı durumundadır.

İşte insanlar ile Tanrı arasında iletişim kuran bu kutsal varlıklardan biri de “su”dur. Bu nedenle çeşitli su kaynakları insanların ziyaretine mekân olmuş, bu sular etrafında çeşitli uygulamalar gerçekleştirilmiş, buraları birer inanç merkezi hâline gelmiştir. “Su kaynakları, hem suyun öneminden dolayı hem de yer-su ruhlarını barındırmaları sebebiyle kültür konusu olmuşlardır” (Oymak, 2010, s. 43). Bu nedenle geçmişten günümüze su kaynakları pek çok vesile ile ziyaret edilmekte, etrafında değişik uygulamalar yapılmaktadır. Örneğin eskiden Göktürkler, Mayıs ayının ortasında toplanıp Emir Irmağı'na giderek Gök Tanrı'ya kurban keserlermiş (Ögel, 1988, s. 15). Kimekler, İrtiş Irmağı'nı büyük sayıp ona secde ederler, “Su, Kimeklerin tanrısıdır” derlermiş. Barshanlılar'da Isıkgöl kültürü varmış. Onlar da her yıl bu gölü merasimle dolaşarak takdis ederlermiş (İnan, 1998, s. 491). Altaylılar suya at kurban edip ayin düzenlerlermiş (Potapov, 2012, s. 329).

Başkurtlar, bir gölde veya ırmakta ilk defa yıkanmak isterlerse, elbiselerinden bir iplik kopararak suya atarlar. Yine benzer şekilde Kazak geleneklerinde, bir ırmağı ilk geçen kişinin mendilini suya atması gerekir. Ural'ın doğusunda yaşayan Katay, Salcuvut, Barın; Ebeketin ve Tabın boyları arasında görülen bir âdet vardır: Bir köye yeni gelen bir geline “hu köründürü” (su gösterme) denilen bir tören yaparlar. Tören, gelin geldiği günün ertesi gün yapılır. Gelin köyün yakınındaki ırmağa veya göle götürülür. İhtiyar bir kadın, gelini suya, suyu geline gösterdikten sonra “Ataylardan kalgan hu, ineylerden kalgan hu” (Babalardan kalan su, analardan kalan su) der, gelinin süslerinden bir gümüş para kopararak suya atar (İnan, 1998, s. 492). Anadolu'nun birçok yerinde Hıdrellez gününde kadın ve kızların Tanrı'ya dilekçe yazıp suya atma âdetleri tespit edilmiştir (İnan, 1998, s. 492). Buna benzer çeşitli Türk topluluklarında suya çeşitli hediyeler veya kurbanlar takdim edilir (Bayat, 2008, ss. 248-257). Bütün bu örnekler suyun bir iyeyinin olduğunu, bu iyeyinin hem suyun hamî ruhu

olduğunu hem de orada yaşayan insanların koruyucusu olduğunu gösterir. İnsanlar bu nedenle hem su iyesinden korunmak, sakınmak için hem de onun yardımına mazhar olmak için su iyesine çeşitli takdimler sunar ve dua ederler.

Su kaynaklarının birer hami ruha sahip olmaları, haklarında anlatılan efsanelerdeki bazı izlerle kendini belli etmektedir. İstanbul'daki Merkez Efendi Ayazması hakkında anlatılan efsanede (12 numaralı efsane) yerin altındaki su, Pir Merkez Efendi'ye "Ya şeyh, ben şu yerde yedi bin yıl mahpus, bir kırmızı renkli, lezzetli pınarı. Senin aracılığınla yeryüzüne çıkmak isterim. Tanrı beni humma hastalığına tutulanlara çare olarak yaratmıştır. Beni bu hapisten kurtar" diye seslenir. Kütahya'daki Ilıca suyu için anlatılan efsanede (13 numaralı efsane) su, Sarıkız'a "Geliyorum sarıkız, ağlayarak mı geleyim, çağlayarak mı?", "Geliyorum sarıkız, harlayarak mı geleyim, gürlereyle mi?" diye üst üste seslenir. Bu efsanelerde su ile suyun çıkmasına vesile olan şahıslar arasında konuşarak, seslenerek bir iletişim kurulmaktadır. Su ile insanlar arasındaki bu iletişim, suyun insan gibi canlı olduğu, onun bir ruha sahip olduğu anlayışının izlerini korumaktadır.

Türklerde su kültü, daha ziyade yer ile birlikte anılmakta ve "yer-su kültü" şeklinde birlikte zikredilmektedir (İnan, 1998, s. 491). Göktürk Kitabeleri'nde "Üze Türk Tengrisi Türk iduk yiri subı ança itmiş" (Ergin, 1997, 21. Baskı, ss. 12-13) ibaresinde yer-su, "iduk" (kutsal) olarak nitelendirilmektedir. Göktürklerin "iduk yer-sub" olarak ifade ettikleri söz, hem koruyucu ruhları hem de vatanı içine almaktadır (İnan, 1986, s. 48; Yörük, 2006, s. 58). Hakaslarda da çir-suu (yer-su), vatan karşılığında kullanılmaktadır; ancak sadece benimsenmiş bir yer değil, dünyanın küçük bir kopyası olarak görülmektedir (Lvova, 2013, ss. 38-39). Altay Türklerine ait,

"Yedi eşikli yer-su.

Anam, vatanım Kaan Altay'ım,

Kabak taygam, heybetli dağım!" (Anohin, 2006, s. 124) şeklindeki duada yer-su olarak ifade edilenin tüm vatanı kapsadığı anlaşılmaktadır.

Türkler, yaşadıkları yerlerdeki tabii varlıklarda animistik anlayışa uygun olarak birer ruh aramışlardır. Bu ruhlar/iyeler, hem o varlıkların sahibi ve koruyucusu hem de insanlar ile Tanrı arasında birer aracı varlık pozisyonunda olmuşlardır. İnsanlar Tanrı ile iletişime geçmek için bu varlıkları aracı kılmış, onlara çeşitli saç ve takdimlerde bulunmuşlardır. Bu varlıklarla herhangi bir aracıya gerek duyulmadan, doğrudan iletişime geçilmiştir. İletişime geçilen varlıklardan en önemlisi, "vatan" olarak algılanan Türklerin yaşadığı tabii coğrafya, dağ ve toprağı da içine alan "mukaddes yer-su"dur. Yalnızca bedenî anlamda değil, bütün tarihî ve kültürel unsurlarıyla yerleşilen yer olan "vatan", "mukaddes yer-su" ifadesiyle Türk kültüründe yer etmiştir.

İslamiyet öncesinde “ıduk yer-su” olarak ifade edilen “vatan” anlayışı, İslamiyet’ten sonra da devam etmiştir. Sular, yerleşim yerlerinin belirlenmesinde etkili olmuş, bir nehrin veya bir kaynağın etrafında köyler ve şehirler kurulmuştur. Bu merkezî yerler, velilerin göstermiş oldukları kerametleri içeren anlatılarla, yani efsane ve menkıbelerle de kutsanmıştır. Bu suların oluşumu, efsanelerde “veli” ve “vatan” algısı ile bütünleşmiş, böylelikle mevzubahis sulara kutsiyet yüklenmiştir. Isparta/Sütçüler’de bulunan Kocabunar suyunun oluşumu hakkında anlatılan efsane (8 numaralı efsane), bu suların nasıl yerleşme yeri, vatan olarak seçildiğine güzel bir örnek teşkil etmektedir. Efsaneye göre, evliyalardan birinin esasını attığı yer, yerleşme yeri olarak seçilir; asanın düştüğü yerde su çıkar. Bu suyun çıktığı yer, bir anlamda vatan seçilir ve oraya yerleşilir.

İşte “yer-su”nun bir parçası olan bu su kaynakları hakkında anlatılan söz konusu efsaneler ve bu su kaynakları etrafındaki inanış ve uygulamalar, Türk kültüründeki yer-su kültürünün bir kalıntısı durumundadır. İslamiyet’ten önce “ıduk yer-sub” ifadesiyle suya yüklenen kutsiyet, İslamiyet’ten sonra da devam etmiştir. İslamiyet’ten önceki iye anlayışına bağlı olarak suların hamî ruha sahip olduğu, hamî ruhların da vatanın ve orada yaşayan insanların koruyucusu oldukları inancı, İslamiyet’ten sonra dönüşüme uğrayarak devam etmiştir. İslamiyet’in benimsenmesinden sonra da bu su kaynakları yine kutlu sayılmış, bunların bir velinin kerameti sonucunda ortaya çıktığına inanılmıştır. Başka bir ifadeyle İslamiyet öncesindeki “iye” anlayışı İslamiyet’ten sonra farklı bir boyutta devam ederek “pir, evliya” anlamlarına dönüşmüştür. Yerden su çıkarma motifli efsanelerde su kültü ile veli kültürünün bütünleştiği görülmektedir. Söz konusu efsanelerde yerden su çıkaran veliler, suların koruyucusu ve hamî ruhu olan su iyelerinin antropomorflaşmış şeklidir denilebilir. Bu durumda veliler de kutsal sulara hâkim olan ve onların koruyucusu pozisyonunda olmuşlar, aynı zamanda iyeler, nasıl yaratıcı ile insanlar arasında aracı bir pozisyonda ise, veliler de aynı aracılık görevini yüklenmişlerdir. Bu nedenle velilerin yatırları ile genellikle buraya yakın olup yatırlarla bütünleşen kutsal sular da aynı aracılık vazifesini görmektedir. Yatırlar ve bu kutsal suların etrafında dua etme, dilek dileme, adakta bulunma gibi uygulamalar da suyun bu aracılık vazifesini ortaya çıkarmaktadır. Su iyelinin İslamiyet’ten sonra dinî ve tasavvufî bir kılıfa bürünüp kutsiyetini dinî unsurlara dayandırması, Dede Korkut Kitabı’nda güzel bir örnekle karşımıza çıkmaktadır. Salur Kazan’ın Evinin Yağmalandığı Boy’da geçtiği şekliyle “Su Hak dizarın görmüşdür” (Ergin, 1997, s. 101). Bugün de halk arasındaki inanışa göre su, Allah’ın cemalini görmüştür. Suyun kutsiyetinin İslami inanışların etkisiyle dinî-tasavvufî bir boyuta dönüşümü, yerden su çıkarma motifli efsanelerde bu motifin kaynağının Kur’an-ı Kerim ve hadisler olması ile daha da pekişmiştir. Kısacası yerden su çıkarma motifli efsaneler, velilerin yerden su

çıkarması motifi ile İslam dini kaynaklıdır; ancak bu sulara yüklenen kutsiyet, suların birer ziyaret merkezi hâline gelip etraflarında birtakım uygulamaların gerçekleşmesinin nedeni yalnızca dinî kıssalarla açıklanamaz. Sulara yüklenen kutsiyet, Türk kültürünün İslam öncesi inanışları ile de doğrudan bağlantılıdır.

Sonuç

Türk kültürünün İslamiyet öncesi inanışları, İslamiyet’i kabul ettikten sonra İslam’ın getirmiş olduğu inanış ve değerlerle bütünleşerek devam etmiştir. Su kültürüne bağlı inanış ve uygulamalar da buna örnek teşkil etmektedir. Gerek İslamiyet’ten önce gerekse İslamiyet’ten sonra çeşitli su kaynakları kutsal farz edilerek birer ziyaret merkezi hâline gelmiştir. Bu suları ziyaret edip dua etmek, dilekte bulunmak, kurban kesmek, saçılarda bulunmak veya adak adamak gibi değişik uygulamalar bu su kaynaklarının kutsiyetini göstermektedir. Kültür merkezi hâline gelen suların kutsiyeti eski Türk kültüründeki tabiat kültürüne bağlı “ıye” anlayışı ile bağlantılıdır. Genel olarak “ıduk yer-sub” (mukaddes yer-su) olarak ifade edilen suyun bir hami ruha sahip olduğuna inanılmış, bu ruhun ise insanlar ile Tanrı arasında aracı bir pozisyonda olduğu düşünülmüştür. Bu anlayışın İslamiyet’ten sonra dönüşüp antropomorflaştığı ve veli kültü ile bütünleştiği görülmektedir.

Birer ziyaret merkezi hâline gelen suların oluşumunu anlatan efsanelerde “yerden su çıkarma motifi”, kaynağını Kur’an-ı Kerim ve hadislerdeki peygamber kıssalarından almaktadır. Kıssalardaki “peygamber mucizesi”, efsanelerdeki “veli kerameti”ne dönüşmüştür. Kutsal kitaplarda yer alan peygamberlerin yerden su çıkartma mucizeleri, halk arasında velilerin göstermiş oldukları kerametlere dönüşerek kutsal su kaynaklarının oluşumunu açıklamada etkili olmuştur. Zaten eski Türk inanışları vesilesiyle kutsiyet yüklenen bu ziyaret merkezleri, İslami inanışların etkisiyle veli kültüyle bütünleşmiştir. Bu kutsal suların oluşumunu anlatan efsanelerde su kültü ile veli kültürünün nasıl bütünleştiği, eski Türk kültüründeki su iyelerinin antropomorflaşım velilerde cisim buldukları görülmektedir. İslam dininin etkisi ve Kur’an-ı Kerim’deki peygamber kıssalarındaki “yerden su çıkartma motifi” de, yerden su çıkartma motifli efsanelerin oluşumunda etkili olmuştur. Ancak söz konusu efsanelerde “su kültü”, hem eski Türk inanışları hem de İslami inanışlarının bir sentezini oluşturmaktadır.

Kutsal su kaynaklarının oluşumu, velilerin gösterdiği kerametlere bağlı olarak pek çok efsane ve menkıbeye konu olmuştur. Efsanelerde bir yerde suya ihtiyaç duyulduğunda veliler, baston, asa, kılıç veya ayaklarıyla yeri kazarak su çıkartmaktadırlar. Efsanelerde velilerin kerametini hazırlayan neden, içmek ya da abdest almak için su bulamamaktır. Gerek biyolojik gerekse dinî bir ihtiyacı gidermek için gerçekleşen keramet, bu suların günümüzde neden şifalı olduğuna inanıldığını ve ziyaret edildiğini de açıklamaktadır.

Efsaneler, her ne kadar olağanüstülüklerle iç içe olarak anlatılsa da inandırıcıdırlar. Özellikle “yerden su çıkarma” motifli efsanelerde olduğu gibi oluşum efsanelerinde bir izah olduğu için, efsane metni ile efsane metninin muhatabı olan halk arasında “inaniş” merkezli bir iletişim kurulmaktadır. Bu inaniş, efsanede yer alan velayet sahiplerinin kerametleriyle pekişmektedir. Sulara yüklenen kutsiyet ve bu sular hakkında anlatılan efsanelere olan inaniş, bazı velilerin yatırırlarının çıkardıkları su kaynağının yakınında olmasının etkisiyle daha da artmaktadır. “Velayet” ve “keramet” kavramları etrafında örülen efsane metni, bu suyun neden kutsal olduğunu ve neden etrafında çeşitli uygulamalar yapıldığını açıklamaktadır. Ayrıca “yerden su çıkarma motifli efsaneler”, bu kutsal suların bulunduğu yerlerin birer yerleşim yeri olarak kabul edilip vatanlaşmasını da izah etmektedir. Bir kısım efsanelerin yer adlarını açıklayıcı olması da bunu göstermektedir.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (1990). *Ebü'l-Hayr-ı Rûmî, Saltuk-name III*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Alpaslan, İ. (2006). *Demirci Efsaneleri*. İzmir.
- Alpaslan, İ. (2010). *Ağrı Efsaneleri*. İzmir.
- Alptekin, A. B. (1993). *Fırat Havzası Efsaneleri (Metinler)*. Antakya.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alptekin, A. B. (2012). *Efsane ve Motifleri Üzerine*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Anohin, A. V. (2006). *Altay Şamanlığına ait Materyaller (Z. Karadavut ve J. Meyermanova, Çev.)*. Konya: Kömen Yayınları.
- Atalay (Vaktidolu), A.A. (1997). *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*. İstanbul: Can Yayınları.
- Aydın, M. (2005). *Bayat ve Afyonkarahisar Söylenceleri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Bapaeva, J. (2013). *Tuva Şamanizmi*. Konya: Kömen Yayınları.
- Bayat, F. (2004). *Türk Şaman Metinleri Efsaneler ve Memoratlar*. Ankara: Piramit Yayınları.
- Bayat, F. (2007). *Türk Mitolojik Sistemi (Kutsal Dişi-Mitolojik Ana, Umay Paradigmasında İlkel Mitolojik Kategoriler-İyeler ve Demonoloji)*, Cilt 2. İstanbul: Ötüken Neşriyat AŞ.
- Beydili, C. (2005). *Türk Mitolojisi Ansiklopedik Sözlük (E. Ercan, Çev.)*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- Boratav, P. N. (1982). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bulut, H. İ. (2001). Hârikulâde Olması Açısından Kerâmet ve Mûcize ile İlişkisi. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, 329-350.
- Duman, M. (2010). *İstanbul Efsaneleri*. İstanbul: Heyamola Yayınları.

- Durdu, A. (1998). Abdal Hasan ve Abdal Hasan Türbesiyle İlgili İnanç ve Uygulamalar. *Türk Halk Kültüründen Derlemeler 1996* içinde (ss. 49-55). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş* (L. Arslan, Çev.). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Eliade, M. (1992). *İmgeler Simgeler* (M. A. Kılıçbay, Çev.). Ankara: Gece Yayınları.
- Erbaş, A. (2004). Muhtelif Dinlerde Su Motifi. *EKEV Akademi Dergisi*, 8(20), 241-258.
- Ergin, M. (1997). *Orhun Abideleri* (21. Bsk.). İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut Kitabı I Giriş-Metin-Faksimile*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ergun, M. (1997). *Türk Dünyası Efsanelerinde Değişme Motifi, I. Cilt İnceleme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Göde, H. A. (2010). *Isparta Efsaneleri*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Gölpınarlı, A. (1995). *Manakıb-ı Hacı Bektâş-ı Velî "Velâyet-nâme"*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Güzel, A. (1999). *Abdal Mûsâ Velâyetnâmesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
2 Eylül 2015 tarihinde
<http://hadis.ihya.org/buhari/hadisler.php?t2=ara&ara=zemzem&yer=hadis>
adresinden erişildi.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve Bugün Şamanizm Materyaller ve Araştırmalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İnan, A. (1998). Türklerde Su Kültü ile İlgili Gelenekler. *Makaleler ve İncelemeler* içinde (C. I., ss. 491-495). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kalafat, Y. (1999). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara.
- Kara, R. (1994). *Erzincan Efsaneleri Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Erzincan Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Yayınları.
- Kâşgarlı Mahmûd. (2005). *Divânü Lugâti't-Türk* (S. Erdi ve S. T. Yurteser, Çeviri, Uyarlama, Düzenleme). İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Köprülü, F. (1976). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ksenefontov, A.V. (2011). *Yakut Şamanlığı* (A. Bağcı, Rusyadan Çev.). Konya: Kömen Yayınları.
- Lvova, A.L., İ.V. Oktyabrskaya, A.M. Sagaleyev ve M.S. Usmanova. (2013). *Güney Sibiryâ Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri –Kainat ev Zaman-Nesneler Dünyası* (M. Ergun, Çev.). Konya: Kömen Yayınları.
- Ocak, A. Y. (1983). *Bektaşî Menâkıbnâmelerinde İslâm Öncesi İnanç Motifleri*. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Ocak, A. Y. (1992). *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Oymak, İ. (2010). Anadolu'da Su Kültünün İzleri. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(1), 35-55.
- Ögel, B. (1988). *Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları*. İstanbul.

- Önder, M. (1976). *Aldı Sözü Anadolu*. Ankara.
- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve Mitoloji Sözlüğü*. Ankara: Phoneix Yayınevi.
- Potapov, L.P. (2012). *Altay Şamanizmi* (M. Ergun, Çev.). Konya: Kömen Yayınları.
- Roux, J. P. (1994). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini* (A. Kazancıgil, Çev.). İstanbul: İşaret Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1999). *Masal Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2003). *101 Anadolu Efsanesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu Türk Efsanelerinde Taş Kesilme Motifi ve Bu Efsanelerin Tip Kataloğu*. Ankara: Kültür Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Sakaoğlu, S. (2009). *Efsane Araştırmaları*. Konya: Kömen Yayınevi.
- Uçkun, R. (2014). Saltuknâme’de Sarı Saltuk Gazi’ye Atfedilen Kerametler. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması. 26-28 Mayıs 2014. Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı(TDKB)* içinde (ss.131-144.) Eskişehir. 22 Nisan 2016 tarihinde <http://bilgelerzirvesi.org/bildiri/pdf2/rabiauckun.pdf>. adresinden erişildi.
- Yörükân, Y. Z. (2006). *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri, Şamanizm*. İstanbul.
- Zaripova Çetin, Ç. (2007). Tatar Türklerinde Mitolojik Varlıklarla ilgili Mitler ve İnanışlar (İyeler ve Yaratıklar). *Bilig*, 43, 1-32.

Kaynak Şahıs:

(Adı-Soyadı, yaşı, mezuniyeti, memleketi)

Meryem Tokdemir, 62, ilköğretim, Afyonkarahisar/Seydiler.

